

DOI 10.69085/ntf2024b198

ОБРЪЩЕНИЕТО КАТО КОМПОНЕНТ ОТ БЪЛГАРСКИЯ И ТУРСКИЯ НЕТИКЕТ

Стефка Александрова, Менент Шукриева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

ADDRESS AS A COMPONENT OF BULGARIAN AND TURKISH NETIQUETTE

Stefka Aleksandrova, Menent Shukrieva
Constantine of Preslav University of Shumen

In the present study, the functional-semantic characteristics of one of the speech acts important for effective interpersonal communication – the address – are examined, focusing on its uses in social networks (mainly in the Facebook platform and its Messenger application). We take Facebook not only as a public scene, but also as a type of interpersonal communication, from which conclusions can be drawn about the meaning and role of address as an important factor for modern speech interaction, for socio-cultural differences and conventions. The purpose of the report is to study the current use and specific cultural features of the address in the Bulgarian and Turkish online space.

Key words: address, netiquette, Facebook, Messenger

Въведение

За обръщението е писано много. В българската лингвистика има редица изследвания за обръщението, проучвано е от различни ракурси и с различни подходи, както и в съпоставителен план с други езици. Хр. Пантелеева (1994), М. Стефанова (1997) и К. Цанков (1988, 1994) го разглеждат като компонент на речевия етикет, Р. Ницолова (1984) изследва обръщението от морфологична гледна точка. Н. Паскалев (2006, 2009) и С. Александрова (2022) се фокусират върху обръщението във връзка с изразяването на учтивост. Чрез прагматичния подход М. Джонова (2014) проучва обръщението в устната реч, В. Шушлина

(2013) насочва вниманието си върху функциите на обръщението, Л. Кънчева-Иванова – върху неговите форми, а Н. Павлова (2015) се спира подробно върху обратните обръщания. С. Ким (1999) разглежда обръщението в семейния дискурс в българския и корейския език, Н. Стойкова (2015, 2021) проучва обръщението като фатическа единица за установяване и поддържане на речевото взаимодействие в руския и българския език, М. Стефанова (2012) и Р. Демирова (2018) съпоставят обръщението в българския и турския етикет, а Д. Константинова (2013) се съсредоточава върху различията в етикетните формули за обръщение и титулуване в официална среда между българи и словаци.

Разработките с предмет на изследване *обръщение* в турската лингвистика отбелязват ръст след 2000 година. Турският език притежава завидно богатство от етикетен арсенал и в частност формули за обръщение, но може да се каже, че проблематиката все още стои в периферията на лингвистичния интерес на турските изследователи. Сред учените, занимаващи се с този въпрос, са: С. Аладжа (2014), С. Алиълмаз (2015), М. Демирбаг (2017), Н. Йълдъръм (2017), Й. Баюрт и А. Байрактароглу (2001), М. Юджеол (2004, 2019), в чиито разработки обръщението е във връзка с изразяването на учтивост. В изследването си за обръщението Н. Йозер и П. И. Акджан (2022) прилагат лингвистичен и прагматичен подход, а Е. Акташ и И. Йълмаз (2016) разглеждат формите за обръщение в езика на студентите педагози чрез социолингвистичния метод. З. Коркмаз (2011), Н. Хаджъеминоглу (1984), М. Ергин (2002), Х. И. Делидже (2008), Г. Караагач (2009), Т. Н. Генджан (1979), Л. Карахан (2004), С. Йозчелик и М. Ертен (2005), Б. Актан (2009), М. Йозмен (2013) и др. изследват обръщението от морфологичен аспект, докато Т. Динар (2014) и К. Юстюнова (2010) го разглеждат от синтактична гледна точка. Принос в съпоставителните изследвания имат Х. Имамова (2010), Б. Башер (2012), Б. М. Кесер и Л. Пачулиа (2021), Ф. Дагабакан (2021) и др. Обръщението е предмет на изследване и в българската туркология. Тук се открояват разработките на М. Салим и В. Хасан (2019) за обръщението в османските документи и на М. Шукриева (2022, 2023) за обръщението в турския речев етикет.

Обща характеристика на обръщението

Обръщението е едно от основните езикови средства за осъществяване на речев контакт. Н. Формановская го определя като универсален феномен, „най-яркия и най-използван етикетен знак“ (Форманов-

ская 2005: 115 – 116), с помощта на който назоваваме и се обръщаме към адресата, привличаме неговото внимание, включваме го в речев контакт. Чрез обръщението отделяме адресата от другите, за да получим възможност да му кажем нещо, едновременно с това изразяваме оценката си към него. Така посредством обръщението показваме емоционално-оценъчното си отношение към някого, но и създаваме определен емоционален контекст, защото зад обръщението се крие пъстър калейдоскоп от разнообразни чувства, било то положителни, или отрицателни.

Въпреки че според изследователите обръщението е странична дума и не влиза в словосъчетание с друга дума от изречението (Пашов 1989: 319), то е абсолютно необходимо, без него не може да се създаде текст, тъй като езикът няма да изпълнява комуникативна функция (Станева 2001: 25, Ницолова 1984: 67). В позиция на обръщението в българския и в турския език могат да бъдат: съществителни имена в основна, звателна и членна форма, прилагателни имена, лични и притежателни местоимения, числителни имена, междуметия, частици.

Чрез обръщението може да се отразяват разнородни обективни отношения между събеседниците – роднински, служебни, възрастови, или съществуващо фиктивно отношение между тях – например чрез обръщението с псевдозначение. Изборът на обръщението обединява съвкупност от семантични и прагматически компоненти на авторската оценка както за адресата, така и за предмета на речта (Станева 2001: 24 – 26). Според С. Петкова определящи за избора на конкретно обръщението са прагматическите: комуникативните и междуличностните намерения, социалният статус и условията, в които протича речевата интеракция – типът обстановка, каналът на комуникацията (Петкова 2005: 26). Що се отнася до канала на комуникацията, в нашия случай имаме отсъствие на визуален контакт и отдалечено разположение на комуникантите.

В официална (формална) обстановка в българското речево общуване различаваме следните обръщениета: антропоними, лексемите *господине, госпожо, госпожице*, етикетни единици от другите подсистеми на речевия етикет: *Извинете/Извинявайте, Може ли..., Бихте ли...,* обръщениета от типа: *младеж, младежо, девойко, момче, момиченце, момиче, момиченце, малкият* и др. В неофициалното речево общуване се употребяват: собствени имена, обръщениета роднински названия, обръщениета с псевдоупотреба, членувани, обратни и квалификативно-оценъчни обръщениета.

Предвид че разглеждаме социалната мрежа *Facebook* и нейното приложение *Messenger*, предположенията ни са, че преобладават обръщенията, типични за неофициалното общуване, тъй като платформата се използва основно от познати и приятели. Изхождаме от факта, че проучването (най-вече в *Messenger*) се основава на личния ни фонд от потребителски съобщения. В изследването са ексцерпирани примери от личната кореспонденция на авторките, от „разговори“ в социалните групи, до които те имат достъп, както и по метода на скритото онлайн наблюдение.

От значение е и проявлението на разнородните функции на обръщението в различните по вид изказвания. В съобщителните изказвания с обръщението говорещият подканва слушателя да приеме предаваната информация, във въпросителните с обръщението се очаква слушателят да предаде липсващата информация, в подбудителните с обръщението говорещият изказва желанието си слушателят да стане вършител на действие или да даде позволения си за извършване на действието (от говорещия или от трето лице), както и да предаде заповедта на говорещия на трето лице, а в желателните изказвания с обръщението говорещият призовава слушателя да чуе пожеланието, свързано или не с него (Ницолова 1984: 42).

Общуване и нетикет

Общуването в интернет е опосредствано чрез компютърно устройство общуване, при което се използва писмената реч, но опростена откъм конструкции, за да се доближи до спонтанната устна реч, т.е. имаме „написана форма на устен разговор“, „писмен разговор“ (Пехливанова, Буров 2010: 43) или както още Е. Буторина и Р. Коцев го наричат – „писмена разговорна реч“ (Буторина 1999: 1, Коцев 2016: 6). Именно липсата на визуален контакт налага използването на някои компенсаторни механизми, за да може интернет общуването да се доближи до устното. Това неминуемо се отнася и до обръщението. Като компонент от речевия етикет и служещо за изразяване на учтивост/неучтивост, обръщението (наред с други езикови средства) проявява свои специфики в интернет общуването.

Интернет промени представите ни за общуване освен с хора по местоживееене и по месторабота, но и с географски отдалечени близки и познати, а също така и с непознати индивиди, предимно със сходни интереси. С напредването на технологиите създадените в реална среда взаимодействия все по-често преминават и се развиват във виртуал-

ното пространство, там се създават и нови връзки. Така се преодоляват пречките, свързани най-вече с разстоянието и времето, и този вид комуникация става необходимост в живота на хората.

Една от най-използваните социални мрежи е *Facebook* (притежание на холдинговата компания „Мета“), често наричана социален феномен. По данни на турския сайт *Mediatrend* в края на третото тримесечие на 2022 г. *Facebook* има 2,96 милиарда активни потребители месечно по целия свят. Към 30 септември 2022 г. гигантът на социалните мрежи има 1,98 милиарда активни потребители дневно. Според данни на *Kerios* в платформата *Facebook* има 3,40 млн. български акаунта, а потребителите от Турция наброяват 34,40 милиона, сочи *Mediatrend*.

Съществуваща като платформа за онлайн комуникация, чрез нея може да се общува, да се споделят новини и идеи, да се отправят въпроси и да им се отговоря, да се потърси и даде съвет, да се подтиква и моли, да се искат и приемат извинения, да се отправят благодарности, поздравления, пожелания и т.н.

И в киберпространството има правила и норми за етично общуване, които трябва да се съблюдават – т. нар. *нетикет*, и те се отнасят както за съдържанието, така и за формата на общуване.

Във *Facebook* и *Messenger* преобладават „релационните отношения“ (Павлова 2010: 105), тъй като участниците са „приятели“ (роднини, колеги, познати, приятели), както и „приятели на приятелите“. В многопластовата структура на обръщението е заложена информация за взаимоотношенията между интерактантите, за характеристиките на събеседниците, за социокултурните особености на общуването, за влиянието на различни социолингвистични фактори, като пол, възраст, социален статус, местоживееене, познатост/непознатост и др. Тези характеристики на обръщението се проявяват и в интернет общуването.

Обръщението в българския нетикет

В българския нетикет и конкретно в разглежданата социална мрежа и нейното приложение е налице превес на обръщението във второ лице единствено число предвид релевантността на социалния признак „познатост“ и на характера на общуването. Трябва да се отбележи обаче, че с речепартньор, който притежава по-висок социален статус или е непознат, обръщението е в учтивата *Vue* форма. При общуване между членове на академични общности или между студенти и преподаватели се съблюдават предписанията на речевия етикет за

употребата на макромодела: съответната академична длъжност или научна степен и фамилното име на адресата с придружаваща *Вие* форма: **Професор Попов**, за коя дата сте насрочили срещата? **Професор Бойчева**, бихте ли ни дали подробности за курсовата работа?

Общопотребими са антропонимите, с които се осъществява директно и конкретно номиниране на събеседника, чийто контакт се търси. Основно се използват умалителни и съкратени собствени имена заедно с *ти* форма, като например *Меги* (от Миглена), *Пени* (от Пенка, Петранка), *Тони* (от Антония, Антоанета), *Борко* (от Борислав), *Ели* (от Елена, Елица) и мн. др. Хипокористичните имена също не са рядкост: *Фани*, *Чефи*, *Тече* (от Стефка), *Чефо* (от Стефан), *Тоди* (от Методи) и др. При комуникация с близък събеседник в българския нетикет се среща употребата на фамилно име към съпруг/съпруга или роднина, с което се внася известна закачливост: **Николов**, ще ме вземеш ли от работа? **Каменова**, ще те чакам пред банката. Съществуват случаи и на специално подбрани груби форми на лични имена (изпълняващи роля на „парола“) с цел да се демонстрира особена привързаност и интимност със събеседника: *Маро* (към Мария), *Стефано*, *Стефанийо* (към Стефка).

Съвсем логично в българския нетикет преобладават обръщенията роднински названия, които са маркери за семейни отношения и могат да се използват както самостоятелно, така и в съчетание със собственото име на адресата. Ексерпирани са следните обръщения: *мамо*, *тате*, *татко*, *како*, *бабо*, *маминке*, *лельо*, *лельо Тони*, *чичо*, *вуйно*, *вуйне*, *братчед*. Роднинските апелативи се характеризират с хоризонтален релационен план, в който доминира всякаква по вид близост – физическа, психологическа, емоционална (Павлова 2015: 31 – 32).

При симетрични отношения (наличие на познатост, без съществена разлика във възрастта и социалния статус) между общуващите във *Facebook* и *Messenger* се използват обръщения с псевдоупотреба. За тях е характерна транспозиция на роднинските термини в ситуации извън наличие на родство с цел сближаване и скъсяване на дистанцията с речевия партньор: *маме*, *чедо*, *сестро*, *како*, *брат* и неговите семантични варианти: *братле*, *братче*, *брато*, *бро*, *бате*. Роднинското обръщение *маме* между жени (най-често в житейската роля на млади майки) е породено от стремеж към създаване на съпричастност и интимност, към идентификация по принадлежност към един и същ социалноролеви пласт.

Като дискурсивен маркер за предразполагане към доверие и приятелско отношение служат забелязаните нероднински обръщения

с псевдозначение: *приятелче мое, човек, колега, френд, жена, приятел, приятелю, бейби, принцесо*.

В българския нетикет се срещат и членувани обръщения, заедно с кратката или пълната форма на притежателното местоимение *мой*: *момичето ми, моето момиче, детето ми*. Те спомагат за създаване на непринуденост и дружеска атмосфера, докато нечленуваните придават по-официален характер на диалога.

Причина за появата на така наречените обратни обръщения според Р. Ницолова е, че се елиминира обектът на притежанието (посесумът), който е самият адресат, а се запазва само името на притежателя (посесора) (Ницолова 1984: 59). Обратните обръщения имат значително присъствие в българския речев етикет, но установяваме, че в нетикета тяхната употреба е ограничена. Като междуметни апелативни форми са забелязани единствено *маме* и *мамо*.

Честа употреба имат квалификативно-оценъчните обръщения, като тук се включват и умалително-гальовните апелативи, с които „говорещият“ включва събеседника си в определено отношение, изразява оценка или дава определена квалификация. Характерни са за неформалната комуникация между близки и приятели. Ексерпирани от мрежата са следните квалификативно-оценъчни обръщения: *душко, душа, мило, мили, скъпа, скъпо, слънце, хубавице, красавице, мацо, съкровище, пиле, коте, захарче, мише* и единични употреби на *скъпи* и *ежко*.

В българското онлайн общуване, най-вече в приложението *Messenger*, бе установена и липса на обръщение. Такова преминаване към „директен разговор“, без участие на обръщение към бъдещия събеседник вероятно се явява като продължение на предварително проведена комуникация или пък на такава, с кратък интервал от време от предходната. В тази връзка може да се отбележи и фактът, че понякога в групите на приложението *Messenger* се използва възможността за „готово“ обръщение с профилното име с цел по-голяма ефективност на комуникацията. Това обаче води до проява на безличност, отчужденост и дори на неучтивост.

В създадените по сходство на интереси или други общи признаци групи във *Facebook* се отчитат обръщения към повече от един адресат от типа на: *хора, мили хора, приятели, скъпи мои* и др.

Много често в начална позиция наред с апелативите присъстват и частици, междуметия в ролята на поздравни обръщения – *Ехо, Хей*.

Обръщението в турския нетикет

И в турската интернет комуникация употребата на собствени имена (антропоними) е една от най-разпространените форми за обръщение. Според правилата на турския нетикет приятелството във *Facebook* не отменя социалната дистанция, съществуваща между комуникантите в реалния живот. За универсално уважително обръщение в турския език се приемат думите за титулуване *hanım* (госпожа) и *bey* (господин, като в словосъчетание със собственото име на събеседника името задължително е на първа позиция: *Meral Hanım* (госпожо Мерал), *Osman Bey* (господин Осман). С този тип обръщения е релевантна употребата на учтивата лингвистична форма *siz* (Вие). Често обаче колеги използват помежду си *hanım* (госпожа) и *bey* (господин), като пропускат употребата на *siz* (Вие) формата. Тук следва да се подчертае, че отношенията помежду им са симетрични (равнопоставени), докато при несиметрични отношения *siz* (Вие) формата е подходяща за речта на низшестоящия или по-младия комуникант.

Правилата на турската етикетна култура важат с пълна сила и за нетикета при обръщение, съдържащо длъжност, ранг, титла, чин, звание. Тези маркери на категорията социален дейксис често се съчетават с уважителните *sayın* (уважаеми, почитаеми), *muhterem* (уважаеми, почитаеми), *kıymetli* (скъпи), *değerli* (скъпи) и в по-малко ситуации *sevgili* (любими). Най-разпространеното прилагателно име е *sayın* (уважаеми, почитаеми), например: *Sayın vali* (уважаеми областен управител), *Sayın belediye başkanı* (уважаеми кмет), *Sayın büyükelçi* (уважаеми посланик), *Sayın başkonsolos* (уважаеми генерален консул) и др.

Една от характерните особености на обръщенията в турския нетикет е посесивността. Адресантът изпълнява ролята на посесор, като в обръщението, което отправя към адресата (в случая посесум) добавя към думата за титулуване афикс за притежание в 1 лице ед. ч. Така адресантът засвидетелства уважение и любезност, но в същото време изразява своеобразна близост и посесивност към отсрещната страна: *Sayın valim* (уважаеми мой областен управителю), *Sayın belediye başkanım* (уважаеми мой кмет), *Sayın başkanım* (уважаеми мой председателю, уважаеми мой кмет), *Sayın büyükelçim* (уважаеми мой посланик), *Sayın başkonsolosum* (уважаеми мой генерален консул) *Sayın müdürüm* (уважаеми мой директоре). Въпреки че се приема като платформа за сближаване на хората, *Facebook* не може да отмени вклинената в турското общество йерархичност на взаимоотношенията. Правилата на нетикета позволяват редуциране на посесивното об-

ръщение (при някои длъжности) като например: *müdürüm* (мой директоре), *başkanım* (мой председателю, мой кмете), *vekilim* (мой депутате) и др.

Турската етикетна норма не задължава студентите да се обръщат към преподавателите си с научна степен или академична длъжност. Учащите засвидетелстват своето уважение и респект с лексемата *hocam* (преподавателю мой, преподавателко моя), която се съчетава само с личното име на адресата (не се допуска комбинация с фамилно име), независимо от половата му принадлежност: *Ahmet Hocam* (преподавателю мой Ахмет), *Semra Hocam* (преподавателко моя Семра). Учениците се обръщат към учителя си с формулата *öğretmenim* (учителю мой/учителко моя), която също допуска съчетание единствено със собствено име.

При навлизане в неофициалния полюс на комуникацията във *Facebook* и *Messenger* установяваме употребата на обръщението *patron* (шефе, началник). Това фамилиарно обръщение се регистрира с по-висока честотност при адресант мъж, отколкото когато пишещият е жена. При обръщение към хора на изкуството от мъжки пол или към изявени в професионалната си област мъже се използват *üstat* (маестро) или посесивният вариант *üstadım* (маестро мой). Обръщението *usta* (майсторе) или неговият посесивен вариант *ustam* (майсторе мой) също се употребява, за да се демонстрира уважение към опитен и способен мъж.

Обръщението към съсед се осъществява с всеизвестния израз *komşu* (съседе, комшу) или с посесивния вариант *komşum* (съседе мой). Комуниканти, които са земляци или съотечественици (и поне единият от тях е извън пределите на Турция), често използват обръщанията *toprağım* (земляко) и *hemşehrim* (земляко).

За турския нетикет е характерно изключително богатство от лексикални средства за обръщение, отразяващи родствените отношения. Показателен пример е наличието на шест различни номинации за указване на роднинската връзка братовчед: *kuzen*, *amca oğlu*, *emmi oğlu*, *dayı oğlu*, *teyze oğlu*, *hala oğlu*.

В общуване с близки хора при отсъствие на маркера роднинство се използват обръщения родствени имена в зависимост от социалния фактор възраст: *abi* (батко), *abla* (како), *bacı* (сестро), *evladım* (чедо мое), *kardeş* (братко), *kardeşim* (братко мой), *kızım* (дъще моя), *oğlum* (сине мой), *yenge* (бульо; вуйно; стрино) и др.

Както в българския, така и в турския нетикет се наблюдава висока честотност на квалификативно-оценъчни обръщения, включи-

телно и умалително-гальовни думи. В комуникацията между мъже освен посочените по-горе се ползват и обръщенията *aslanım* (момко, юначе, букв. лъве мой), *azizim* (драги), *başkan* (началник), *bro*, *dadaş*, *kanka*, *kanki* (братко), *dostum* (приятелю), *haci* (хаджи), *kral* (кralю), *paşa* (паша), *reis* (началник, шефе), *oğlum* (синко) и др. Жените пък се обръщат една към друга чрез следните умалително-гальовни форми: *bebeğim*, *beboş* (скъпа, мила; бейби), *birtanem* (скъпа; едничка моя), *canım*, *canım benim*, *canımın canı*, *cano* (душо, душке, душице), *cicim* (миличкото ми, душко), *çiğirim* (мила; букв. дроб мой), *çiçeğim* (цвете мое), *güzelim* (красавице моя, хубавице моя), *hayatım* (скъпа; букв. живот мой), *kuzum* (мила; букв. агне мое), *şekerim* (сладур, захарче; букв. захар моя) и др.

Деминутивите се образуват с добавяне на афикс за умалителност -сік⁸ + афикс за притежание в 1 лице ед.ч. към собственото или нарицателното име. Например: *Ali* → *Ali'ciğim* (Али → драги Али, *Zeuner* → *Zeuner'ciğim* (Зейнер → скъпа Зейнер).

При обръщение в турския нетикет (също и в българския) често се прибегва до съкращаване на лични имена: *İbrahim* → *İbo*, *Mehmet* → *Meto*, *Yurdanur* → *Nur* и др. Хипокористичните обръщения се образуват с помощта на афиксите -iş/-iş/-oş/-uş/-üş: *Zeuner* → *Zeunoş*, *Fatma* → *Fatoş*, *Emine* → *Emoş*, *Zeliha* → *Zeliş* и др.

В турското речево онлайн общуване се забелязва, макар и не много често, употребата на обратни обръщения. Образуват се с помощта на афикс за принадлежност за 3 лице – -si, -si, -su, -sü: *teyzesi* (букв. леля негова/нейна), *amcası* (букв. чичо негов/неин) и обикновено с тях си служат комуниканти с висока степен на близост.

Сред обръщенията, ексцерпирани от групите във *Facebook*, са установени: *arkadaşlar* (приятели, колеги¹) или *değerli arkadaşlar* (скъпи приятели, скъпи колеги). При обръщение към жителите на определен квартал се използва лексемата *mahalleli* (съквартилци; уважаеми жители на квартала).

¹ Еквивалент на думата *колега* в турския език е *meslektaş*. Словосъчетанията *iş arkadaş* и *mesai arkadaş* имат същото значение, но нито един от тези варианти не се използва като обръщение, съответстващо на българското *колега*. В официални приветствия е възможна употребата на *sayın meslektaşlar* (уважаеми колеги) или посесивната форма *sayın meslektaşlarımız* (уважаеми наши колеги). Като еквивалент на *колеги* или *скъпи колеги* в турското речево общуване се използват *arkadaşlar* или *değerli arkadaşlar*.

Заклучение

От направеното съпоставително проучване на обръщението в българския и турския нетикет може да се извлекат някои важни изводи.

Турският нетикет разполага със сравнително по-богат арсенал от функционално-стилистични особености на обръщението.

Във формалното общуване турският нетикет е по-строг при прилагането на думи за титулуване и не допуска пренебрегване на социалната дистанция, докато българският нетикет позволява известни отклонения в определени ситуации.

В сравнение с българското виртуално общуване в турското употребата на учтивите форми е значително по-устойчива.

Характерна особеност на обръщението в турския нетикет е посесивността, с която се изразява положителна учтивост, предвид едновременната проява на уважение и близост.

Във формалното общуване и в двата езика най-употребими са лексемите *господине*, *госпожо* – самостоятелно или в съчетание с *име*. Разликата е, че в българския нетикет не се използват в съчетание със собственото име на събеседника, а само с фамилно име, докато в турския (и въобще в турския речев етикет) уважение се изразява с употребата на личното име, и то в препозиция на етикетните обръщения.

В турското академично общуване не е задължителна българската академична йерархия към преподавателите от страна на студентите с указването на академичните длъжности и научните степени, достатъчна е лексемата *Носат* + учтивата *Виѐ* форма.

При формалното речевзаимодействие в нетикета и на двата езика осезателно присъства богат набор от квалификативно-оценъчни обръщения, в това число и умалително-гальовни.

Въпреки наличното словно богатство от етикетни формули в ролята на обръщения с псевдозначение в двата езика (с лек превес на турския) във виртуалното пространство се забелязва ограничената им употреба.

Прилика и в двата нетикета е ограничената употреба на обратни обръщения.

ЛИТЕРАТУРА

- Актан 2009:** Aktan, B. *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2009.
- Акташ, Йълмаз 2017:** Aktaş, E., Yılmaz, İ. Eğitim fakültesi öğrencilerinin kullandıkları hitapların toplumdilbilim açısından incelenmesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 2017, 59, 577 – 594.
- Аладжа 2014:** Alaca, S. *Televizyonda yayımlanan evlilik programlarındaki hitap şekilleri*. Unpublished master's thesis, Hacettepe University, Ankara.
- Александрова 2022:** Александрова, С. *Изразяване на учтивост в българското речево общуване*. [Aleksandrova, S. *Izrazyavane na uchtivost v balgarskoto rechevo obshtuvane*.] Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2022.
- Алиълмаз 2015:** Alyılmaz, S. Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri. // *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Erzurum. Електронно списание. 2018, 54, 31 – 50. <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2893/40156> > (11.10.2023).
- Баюрт, Байрактароглу 2001:** Bayyurt, Y., Bayraktaroğlu, A. The use of pronouns and terms of address in Turkish service encounters. // *Linguistic politeness: A Case of Greek and Turkish* (Bayraktaroğlu, A. ve Sifianou, M., Ed.). Amsterdam: John Benjamins. 2001, 209 – 240.
- Башер 2012:** Başer, B. *A Comparison of the address forms used in the family between Turks and Americans*. Unpublished master's thesis, Vienna: University of Vienna, 2012.
- Генджан 1979:** Gencan, T. N. *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- Дагабакан 2021:** Dağabakan, F. Ö. Türkçe ve Almanca Dijital Ortamlarda Kadınların Kullandıkları Hitap İfadeleri. *Diyalog*. Електронно списание. 2021, 2, 591 – 610. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2108566> (20.10.2023).
- Делидже 2008:** Delice, H. İ. *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- Демирбаг 2017:** Demirbağ, M. Türkiye Türkçesi Ağzlarında Seslenme Sözcükleri. // *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Електронно списание. 2017, 6, 4, 2154 – 2181. <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/407789> > (16.10.2023).
- Демирова 2018:** Демирова, Р. Категорията учтивост в българската и турската езикова и културна картина на света. [Demirova, R.

- Kategoriyata uchtivost v balgarskata i turskata ezikova i kulturna kartina na sveta.] *Автореферат* на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Русе, 2018.
- Джонова 2014:** Джонова, М. *Граматика на учтивостта*. [Dzhonova, M. Gramatika na uchtivostta.] София: Парадигма, 2014.
- Динар 2014:** Dinar, T. Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde Cümle Dışı Unsur. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Електронно списание. 2014, 33, 69 – 86.
<<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2891909>> (12.10.2023).
- Догру 2018:** Doğru, F. Seslenme Sözlere ve Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Електронно списание. 2018, 19, 1, 135 – 150. < <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/532061> > (11.10.2023).
- Ергин 2002:** Ergin, M. *Üniversiteler için Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2002.
- Имамова 2010:** İmamova, H. Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesinde Nezaket Anlamı Taşıyan Seslenmeler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*. Електронно списание. 2010, 42, 1 – 10.
<<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33486> > (10.10.2023).
- Йозджан 2016:** Özcan, F., H. Choice of address terms in conversational setting. *Journal of Human Sciences*. 2016, 13 (1), 982 – 1002.
- Йозер, Ибе Пакджан 2022:** Özer, N., İbe Akcan, P. Türkçede Hitap İfadeleri: Anlam ve Sözcük Türü Temelinde Bir Ulamlama. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 2022, 7/1, 382 – 407.
- Йозмен 2013:** Özmen, M. *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Йозчелик, Ертен 2005:** Özçelik, S., Erten M. *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır, 2005.
- Йълдъръм 2017:** Yıldırım, N. Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*. Електронно списание. 2017, 1/1, 123 – 137.
<<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/314612> >(10.10.2023).
- Караагач 2009:** Karaağaç, G. *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2009.
- Карахан 2004:** Karahan, L. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Кесер, Пачулиа 2021:** Keser, B. M., Pachulia, L. Gürcüce-Türkçe Nezaket ve Hitap Kullanımındaki Benzerlikler ve Farklılıklar. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Елект-

- ронно списание. 2021, 19/2, 155 – 170.
<<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1548319> >
(18.10.2023).
- Ким 1999:** Ким, Й. С. Обръщението в семейството (съпоставка между българския и корейския език). [Kim, Y. S. Obrashteniето v semeystvoto (sapostavka mezhdu balgarskiya i koreyskiya ezik).] // *Проблеми на социолингвистиката VI. Езикът и съвременността*. София: Международно социолингвистическо дружество, 1999, 162 – 165.
- Константинова 2013:** Константинова, Д. За някои особености на речевия етикет в българския и словашкия етикет. [Konstantinova, D. Za nyakoi osobenosti na recheviya etiket v balgarskiya i slovashkiya etiket.] // *Проглас*. Велико Търново: ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. 2013, кн. 2, г. XXII, 118 – 128.
- Коркмаз 2011:** Korkmaz, Z. *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları* (5.baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Кънчева-Иванова 2011:** Кънчева-Иванова, Л. *Форми за учтивост при обръщения в речевия етикет на съвременните българи и поляци*. [Kancheva-Ivanova, L. Formi za uchtivost pri obrashteniya v recheviya etiket na savremennite balgari i polyatsi.] // *Юбилейни Паусиеви четения. Университетът – академична карта на света. Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, т. 49, кн. 1, сб. А, Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 215 – 229.
- Ницолова 1984:** Ницолова, Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. [Nitsolova, R. Pragmatichehen aspekt na izrecheniето v balgarskiya knizhoven ezik.] София: Народна просвета, 1984.
- Павлова 2015:** Павлова, Н. Обратните обръщения в българската реч – между роднинските апелативи и дискурсивните думи. [Pavlova, N. Obratnite obrashteniya v balgarskata rech – mezhdu rodninskiye apelativi i diskursivnite dumi.] // *Българска реч*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, XXI, кн. 1, 29 – 37.
- Пантелеева 1994:** Пантелеева, Хр. *Граматика на вежливата реч*. [Panteleeva, Hr. Gramatika na vezhlivata rech.] София: Наука и изкуство, 1994.
- Паскалев 2006:** Паскалев, Н. Социолингвистичен анализ на обръщенията в съвременния български език (във връзка с изразяването на учтивост). [Paskalev, N. Sotsiolingvistichen analiz

- na obrashteniyata v savremenniya balgarski ezik (vav vrazka s izrazyavaneto na uchtivost).] // *Български език*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2006, ЛШ. кн.1, 36 – 51.
- Паскалев 2009:** Паскалев, Н. *Изразяване на учтивост в съвременния български език*. [Paskalev, N. Izrazyavane na uchtivost v savremenniya balgarski ezik.] Автореферат за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. София, 2009.
- Петкова 2005:** Петкова, С. Обращение как средство речевого воздействия на адресата. [Petkova, S. Obrashtenie kak sredstvo rechevogo vozdeystviya na adresata.] // *Българская русистика*, 2005, кн. 3 – 4, 26 – 34.
- Пехливанова, Буров 2010:** Пехливанова, П., Буров, С. Между писмената и устната комуникация (Наблюдения върху езика във форумите на интернет). [Pehlivanova, P., Burov, S. Mezhdur pismenata i ustnata komunikatsiya (Nablyudeniya varhu ezika vav forumite na internet).] // *Проблеми на устната комуникация*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010, т. 8, бр. 1, 41 – 51.
- Салим, Хасан 2017:** Салим, М., Хасан, В. Обръщението „елкаб“ като задължителен елемент в османските документи. [Salim, M., Hasan, V. Obrashtenieto „elkab“ като zadalzhitelen element v osmanskite dokumenti.] // *Балканите – език, история, култура*. Електронно списание. 2019, т. 6, бр. 1. <<https://journals.uni-vt.bg/balkans/bul/vol6/iss1/12>> (12.10.2023).
- Станева 2001:** Станева, Хр. Към стилистиката на обръщението. [Staneva, Hr. Kam stilistikata na obrashtenieto.] // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2016, т. 6, бр. 1. 23 – 31.
- Стефанова 1997:** Стефанова, М. *Познаваме ли българския речев етикет*. [Stefanova, M. Poznavame li balgarskiya rechev etiket.] София: Дайвърсити, 1997.
- Стефанова 2012:** Стефанова, М. Етикетната подсистема за обръщение в българския и в турския етикет. [Stefanova, M. Etiketnata podsistema za obrashtenie v balgarskiya i v turskiya etiket.] // *Научни трудове от Националната конференция с международно участие „40 години Шуменски университет (1971 – 2011)“*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2012, 79 – 85.
- Стойкова 2015:** Стойкова, Н. Семантико-синтаксическите и прагматическите характеристики на обращения в руском и българском яыках. [Stoykova, N. Semantiko-sintaksicheskie i

- pragmaticske harakteristiki obrashtenij v russkom i bolgarskom yazykah.] *Автореферат* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Шумен, 2015.
- Формановская 2005:** Формановская, Н. И. *Культура общения и речевой этикет*. [Formanovskaya, N. I. Kul'tura obshteniya i rechevoj etiket.] Москва: Икар, 2005.
- Хаджъеминоглу 1984:** Насеминоğlu, N. *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Цанков 1988:** Цанков, К. *Речев этикет*. [Tsankov, K. Rechev etiket.] София: Народна просвета, 1988.
- Цанков 1994:** Цанков, К. *Социолингвистика и речев этикет*. [Tsankov, K. Sotsiolingvistika i rechev etiket.] Велико Търново: ИК „Знак 94“, 1994.
- Шукриева 2022:** Шукриева, М. Турски речев этикет – формули за обръщение, поздрав и прощаване. [Shukrieva, M. Turski rechev etiket – formuli za obrashtenie, pozdrav i proshtavane.] Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2022.
- Шукриева 2023:** Шукриева, М. Этикетни единици за обръщение в микросистемата на турския речев этикет. [Shukrieva, M. Etiketni edinitsi za obrashtenie v mikrosistemata na turskiya rechev etiket.] // *Туркологични изследвания 2023*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2023.
- Шушлина 2013:** Шушлина, В. Функции на обръщението. [Shushlina, V. Funktsii na obrashtenieto.] // *Българска реч*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, г. 19, кн. 3, 42 – 49.
- Юджеол Йозезен 2004:** Yüceol Özezen, M. Türkiye Türkçesi Günlük Konuşma Dilinde Seslenme Biçimleri Üzerine Gözlemler – Genel Sınıflandırma. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II (20 – 26 Eylül 2004)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2265 – 2276.
- Юджеол Йозезен 2019:** Yüceol Özezen, M. Türkçede Seni / Sizi Seslenme Sözlere ve Türkçede Seslenme (Vokatif) Durumuna Tarihsel Bir Bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Електронно списание. 2019, 8 (2), 726 – 742.
- Юстюнова 2010:** Üstünova, K. *Dil Bilgisi Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.

(2013) насочва вниманието си върху функциите на обръщението, Л. Кънчева-Иванова – върху неговите форми, а Н. Павлова (2015) се спира подробно върху обратните обръщания. С. Ким (1999) разглежда обръщението в семейния дискурс в българския и корейския език, Н. Стойкова (2015, 2021) проучва обръщението като фатическа единица за установяване и поддържане на речевото взаимодействие в руския и българския език, М. Стефанова (2012) и Р. Демирова (2018) съпоставят обръщението в българския и турския етикет, а Д. Константинова (2013) се съсредоточава върху различията в етикетните формули за обръщение и титулуване в официална среда между българи и словаци.

Разработките с предмет на изследване *обръщение* в турската лингвистика отбелязват ръст след 2000 година. Турският език притежава завидно богатство от етикетен арсенал и в частност формули за обръщение, но може да се каже, че проблематиката все още стои в периферията на лингвистичния интерес на турските изследователи. Сред учените, занимаващи се с този въпрос, са: С. Аладжа (2014), С. Алиълмаз (2015), М. Демирбаг (2017), Н. Йълдъръм (2017), Й. Баюрт и А. Байрактароглу (2001), М. Юджеол (2004, 2019), в чиито разработки обръщението е във връзка с изразяването на учтивост. В изследването си за обръщението Н. Йозер и П. И. Акджан (2022) прилагат лингвистичен и прагматичен подход, а Е. Акташ и И. Йълмаз (2016) разглеждат формите за обръщение в езика на студентите педагози чрез социолингвистичния метод. З. Коркмаз (2011), Н. Хаджъеминоглу (1984), М. Ергин (2002), Х. И. Делидже (2008), Г. Караагач (2009), Т. Н. Генджан (1979), Л. Карахан (2004), С. Йозчелик и М. Ертен (2005), Б. Актан (2009), М. Йозмен (2013) и др. изследват обръщението от морфологичен аспект, докато Т. Динар (2014) и К. Юстюнова (2010) го разглеждат от синтактична гледна точка. Принос в съпоставителните изследвания имат Х. Имамова (2010), Б. Башер (2012), Б. М. Кесер и Л. Пачулиа (2021), Ф. Дагабакан (2021) и др. Обръщението е предмет на изследване и в българската туркология. Тук се открояват разработките на М. Салим и В. Хасан (2019) за обръщението в османските документи и на М. Шукриева (2022, 2023) за обръщението в турския речев етикет.

Обща характеристика на обръщението

Обръщението е едно от основните езикови средства за осъществяване на речев контакт. Н. Формановская го определя като универсален феномен, „най-яркия и най-използван етикетен знак“ (Форманов-

ская 2005: 115 – 116), с помощта на който назоваваме и се обръщаме към адресата, привличаме неговото внимание, включваме го в речев контакт. Чрез обръщението отделяме адресата от другите, за да получим възможност да му кажем нещо, едновременно с това изразяваме оценката си към него. Така посредством обръщението показваме емоционално-оценъчното си отношение към някого, но и създаваме определен емоционален контекст, защото зад обръщението се крие пъстър калейдоскоп от разнообразни чувства, било то положителни, или отрицателни.

Въпреки че според изследователите обръщението е странична дума и не влиза в словосъчетание с друга дума от изречението (Пашов 1989: 319), то е абсолютно необходимо, без него не може да се създаде текст, тъй като езикът няма да изпълнява комуникативна функция (Станева 2001: 25, Ницолова 1984: 67). В позиция на обръщениа в българския и в турския език могат да бъдат: съществителни имена в основна, звателна и членна форма, прилагателни имена, лични и притежателни местоимения, числителни имена, междуметия, частици.

Чрез обръщението може да се отразяват разнородни обективни отношения между събеседниците – роднински, служебни, възрастови, или съществуващо фиктивно отношение между тях – например чрез обръщенията с псевдозначение. Изборът на обръщение обединява съвкупност от семантични и прагматически компоненти на авторовата оценка както за адресата, така и за предмета на речта (Станева 2001: 24 – 26). Според С. Петкова определящи за избора на конкретно обръщение са прагматическите: комуникативните и междуличностните намерения, социалният статус и условията, в които протича речевата интеракция – типът обстановка, каналът на комуникацията (Петкова 2005: 26). Що се отнася до канала на комуникацията, в нашия случай имаме отсъствие на визуален контакт и отдалечено разположение на комуникантите.

В официална (формална) обстановка в българското речево общуване различаваме следните обръщениа: антропоними, лексемите *господине, госпожо, госпожице*, етикетни единици от другите подсистеми на речевия етикет: *Извинете/Извинявайте, Може ли..., Бихте ли...,* обръщениа от типа: *младеж, младежо, девойко, момче, момченце, момиче, момиченце, малкият* и др. В неофициалното речево общуване се употребяват: собствени имена, обръщениа роднински названия, обръщениа с псевдоупотреба, членувани, обратни и квалификативно-оценъчни обръщениа.

Предвид че разглеждаме социалната мрежа *Facebook* и нейното приложение *Messenger*, предположенията ни са, че преобладават обръщенията, типични за неофициалното общуване, тъй като платформата се използва основно от познати и приятели. Изхождаме от факта, че проучването (най-вече в *Messenger*) се основава на личния ни фонд от потребителски съобщения. В изследването са ексцерпирани примери от личната кореспонденция на авторките, от „разговори“ в социалните групи, до които те имат достъп, както и по метода на скритото онлайн наблюдение.

От значение е и проявлението на разнородните функции на обръщението в различните по вид изказвания. В съобщителните изказвания с обръщението говорещият подканва слушателя да приеме предаваната информация, във въпросителните с обръщението се очаква слушателят да предаде липсващата информация, в подбудителните с обръщението говорещият изказва желанието си слушателят да стане вършител на действие или да даде позволения си за извършване на действието (от говорещия или от трето лице), както и да предаде заповедта на говорещия на трето лице, а в желателните изказвания с обръщението говорещият призовава слушателя да чуе пожеланието, свързано или не с него (Ницолова 1984: 42).

Общуване и нетикет

Общуването в интернет е опосредствано чрез компютърно устройство общуване, при което се използва писмената реч, но опростена откъм конструкции, за да се доближи до спонтанната устна реч, т.е. имаме „написана форма на устен разговор“, „писмен разговор“ (Пехливанова, Буров 2010: 43) или както още Е. Буторина и Р. Коцев го наричат – „писмена разговорна реч“ (Буторина 1999: 1, Коцев 2016: 6). Именно липсата на визуален контакт налага използването на някои компенсаторни механизми, за да може интернет общуването да се доближи до устното. Това неминуемо се отнася и до обръщението. Като компонент от речевия етикет и служещо за изразяване на учтивост/неучтивост, обръщението (наред с други езикови средства) проявява свои специфики в интернет общуването.

Интернет промени представите ни за общуване освен с хора по местоживееене и по месторабота, но и с географски отдалечени близки и познати, а също така и с непознати индивиди, предимно със сходни интереси. С напредването на технологиите създадените в реална среда взаимодействия все по-често преминават и се развиват във виртуал-

ното пространство, там се създават и нови връзки. Така се преодоляват пречките, свързани най-вече с разстоянието и времето, и този вид комуникация става необходимост в живота на хората.

Една от най-използваните социални мрежи е *Facebook* (притежание на холдинговата компания „Мета“), често наричана социален феномен. По данни на турския сайт *Mediatrend* в края на третото тримесечие на 2022 г. *Facebook* има 2,96 милиарда активни потребители месечно по целия свят. Към 30 септември 2022 г. гигантът на социалните мрежи има 1,98 милиарда активни потребители дневно. Според данни на *Kerios* в платформата *Facebook* има 3,40 млн. български акаунта, а потребителите от Турция наброяват 34,40 милиона, сочи *Mediatrend*.

Съществуваща като платформа за онлайн комуникация, чрез нея може да се общува, да се споделят новини и идеи, да се отправят въпроси и да им се отговоря, да се потърси и даде съвет, да се подтиква и моли, да се искат и приемат извинения, да се отправят благодарности, поздравления, пожелания и т.н.

И в киберпространството има правила и норми за етично общуване, които трябва да се съблюдават – т. нар. *нетикет*, и те се отнасят както за съдържанието, така и за формата на общуване.

Във *Facebook* и *Messenger* преобладават „релационните отношения“ (Павлова 2010: 105), тъй като участниците са „приятели“ (роднини, колеги, познати, приятели), както и „приятели на приятелите“. В многопластовата структура на обръщението е заложена информация за взаимоотношенията между интерактантите, за характеристиките на събеседниците, за социокултурните особености на общуването, за влиянието на различни социолингвистични фактори, като пол, възраст, социален статус, местоживеене, познатост/непознатост и др. Тези характеристики на обръщението се проявяват и в интернет общуването.

Обръщението в българския нетикет

В българския нетикет и конкретно в разглежданата социална мрежа и нейното приложение е налице превес на обръщението във второ лице единствено число предвид релевантността на социалния признак „познатост“ и на характера на общуването. Трябва да се отбележи обаче, че с речепартньор, който притежава по-висок социален статус или е непознат, обръщението е в учтивата *Vue* форма. При общуване между членове на академични общности или между студенти и преподаватели се съблюдават предписанията на речевия етикет за

употребата на макромодела: съответната академична длъжност или научна степен и фамилното име на адресата с придружаваща *Вие* форма: **Професор Попов**, за коя дата сте насрочили срещата? **Професор Бойчева**, бихте ли ни дали подробности за курсовата работа?

Общопотребими са антропонимите, с които се осъществява директно и конкретно номиниране на събеседника, чийто контакт се търси. Основно се използват умалителни и съкратени собствени имена заедно с *ти* форма, като например *Меги* (от Миглена), *Пени* (от Пенка, Петранка), *Тони* (от Антония, Антоанета), *Борко* (от Борислав), *Ели* (от Елена, Елица) и мн. др. Хипокористичните имена също не са рядкост: *Фани*, *Чефи*, *Тече* (от Стефка), *Чефо* (от Стефан), *Тоди* (от Методи) и др. При комуникация с близък събеседник в българския нетикет се среща употребата на фамилно име към съпруг/съпруга или роднина, с което се внася известна закачливост: **Николов**, ще ме вземеш ли от работа? **Каменова**, ще те чакам пред банката. Съществуват случаи и на специално подбрани груби форми на лични имена (изпълняващи роля на „парола“) с цел да се демонстрира особена привързаност и интимност със събеседника: *Маро* (към Мария), *Стефано*, *Стефанийо* (към Стефка).

Съвсем логично в българския нетикет преобладават обръщенията роднински названия, които са маркери за семейни отношения и могат да се използват както самостоятелно, така и в съчетание със собственото име на адресата. Ексерпирани са следните обръщения: *мамо*, *тате*, *татко*, *како*, *бабо*, *маминке*, *лельо*, *лельо Тони*, *чичо*, *вуйно*, *вуйне*, *братчед*. Роднинските апелативи се характеризират с хоризонтален релационен план, в който доминира всякаква по вид близост – физическа, психологическа, емоционална (Павлова 2015: 31 – 32).

При симетрични отношения (наличие на познатост, без съществена разлика във възрастта и социалния статус) между общуващите във *Facebook* и *Messenger* се използват обръщения с псевдоупотреба. За тях е характерна транспозиция на роднинските термини в ситуации извън наличие на родство с цел сближаване и скъсяване на дистанцията с речевия партньор: *маме*, *чедо*, *сестро*, *како*, *брат* и неговите семантични варианти: *братле*, *братче*, *брато*, *бро*, *бате*. Роднинското обръщение *маме* между жени (най-често в житейската роля на млади майки) е породено от стремеж към създаване на съпричастност и интимност, към идентификация по принадлежност към един и същ социалноролеви пласт.

Като дискурсивен маркер за предразполагане към доверие и приятелско отношение служат забелязаните нероднински обръщения

с псевдозначение: *приятелче мое, човек, колега, френд, жена, приятел, приятелю, бейби, принцесо*.

В българския нетикет се срещат и членувани обръщения, заедно с кратката или пълната форма на притежателното местоимение *мой*: *момичето ми, моето момиче, детето ми*. Те спомагат за създаване на непринуденост и дружеска атмосфера, докато нечленуваните придават по-официален характер на диалога.

Причина за появата на така наречените обратни обръщения според Р. Ницолова е, че се елиминира обектът на притежанието (посесумът), който е самият адресат, а се запазва само името на притежателя (посесора) (Ницолова 1984: 59). Обратните обръщения имат значително присъствие в българския речев етикет, но установяваме, че в нетикета тяхната употреба е ограничена. Като междуметни апелативни форми са забелязани единствено *маме* и *мамо*.

Честа употреба имат квалификативно-оценъчните обръщения, като тук се включват и умалително-гальовните апелативи, с които „говорещият“ включва събеседника си в определено отношение, изразява оценка или дава определена квалификация. Характерни са за неформалната комуникация между близки и приятели. Ексерпирани от мрежата са следните квалификативно-оценъчни обръщения: *душко, душа, мило, мили, скъпа, скъпо, слънце, хубавице, красавице, мацо, съкровище, пиле, коте, захарче, мише* и единични употреби на *скъпи* и *ежко*.

В българското онлайн общуване, най-вече в приложението *Messenger*, бе установена и липса на обръщение. Такова преминаване към „директен разговор“, без участие на обръщение към бъдещия събеседник вероятно се явява като продължение на предварително проведена комуникация или пък на такава, с кратък интервал от време от предходната. В тази връзка може да се отбележи и фактът, че понякога в групите на приложението *Messenger* се използва възможността за „готово“ обръщение с профилното име с цел по-голяма ефективност на комуникацията. Това обаче води до проява на безличност, отчужденост и дори на неучтивост.

В създадените по сходство на интереси или други общи признаци групи във *Facebook* се отчитат обръщения към повече от един адресат от типа на: *хора, мили хора, приятели, скъпи мои* и др.

Много често в начална позиция наред с апелативите присъстват и частици, междуметия в ролята на поздравни обръщения – *Ехо, Хей*.

Обръщението в турския нетикет

И в турската интернет комуникация употребата на собствени имена (антропоними) е една от най-разпространените форми за обръщение. Според правилата на турския нетикет приятелството във *Facebook* не отменя социалната дистанция, съществуваща между комуникантите в реалния живот. За универсално уважително обръщение в турския език се приемат думите за титулуване *hanım* (госпожа) и *bey* (господин, като в словосъчетание със собственото име на събеседника името задължително е на първа позиция: *Meral Hanım* (госпожо Мерал), *Osman Bey* (господин Осман). С този тип обръщения е релевантна употребата на учтивата лингвистична форма *siz* (Вие). Често обаче колеги използват помежду си *hanım* (госпожа) и *bey* (господин), като пропускат употребата на *siz* (Вие) формата. Тук следва да се подчертае, че отношенията помежду им са симетрични (равнопоставени), докато при несиметрични отношения *siz* (Вие) формата е подходяща за речта на низшестоящия или по-младия комуникант.

Правилата на турската етикетна култура важат с пълна сила и за нетикета при обръщение, съдържащо длъжност, ранг, титла, чин, звание. Тези маркери на категорията социален дейксис често се съчетават с уважителните *sayın* (уважаеми, почитаеми), *muhterem* (уважаеми, почитаеми), *kıymetli* (скъпи), *değerli* (скъпи) и в по-малко ситуации *sevgili* (любими). Най-разпространеното прилагателно име е *sayın* (уважаеми, почитаеми), например: *Sayın vali* (уважаеми областен управител), *Sayın belediye başkanı* (уважаеми кмет), *Sayın büyükelçi* (уважаеми посланик), *Sayın başkonsolos* (уважаеми генерален консул) и др.

Една от характерните особености на обръщенията в турския нетикет е посесивността. Адресантът изпълнява ролята на посесор, като в обръщението, което отправя към адресата (в случая посесум) добавя към думата за титулуване афикс за притежание в 1 лице ед. ч. Така адресантът засвидетелства уважение и любезност, но в същото време изразява своеобразна близост и посесивност към отсрещната страна: *Sayın valim* (уважаеми мой областен управителю), *Sayın belediye başkanım* (уважаеми мой кмете), *Sayın başkanım* (уважаеми мой председателю, уважаеми мой кмете), *Sayın büyükelçim* (уважаеми мой посланик), *Sayın başkonsolosum* (уважаеми мой генерален консул) *Sayın müdürüm* (уважаеми мой директоре). Въпреки че се приема като платформа за сближаване на хората, *Facebook* не може да отмени вклинената в турското общество йерархичност на взаимоотношенията. Правилата на нетикета позволяват редуциране на посесивното об-

ръщение (при някои длъжности) като например: *müdürüm* (мой директоре), *başkanım* (мой председателю, мой кмете), *vekilim* (мой депутате) и др.

Турската етикетна норма не задължава студентите да се обръщат към преподавателите си с научна степен или академична длъжност. Учащите засвидетелстват своето уважение и респект с лексемата *hocam* (преподавателю мой, преподавателко моя), която се съчетава само с личното име на адресата (не се допуска комбинация с фамилно име), независимо от половата му принадлежност: *Ahmet Hocam* (преподавателю мой Ахмет), *Semra Hocam* (преподавателко моя Семра). Учениците се обръщат към учителя си с формулата *öğretmenim* (учителю мой/учителко моя), която също допуска съчетание единствено със собствено име.

При навлизане в неофициалния полюс на комуникацията във *Facebook* и *Messenger* установяваме употребата на обръщението *patron* (шефе, началник). Това фамилиарно обръщение се регистрира с по-висока честотност при адресант мъж, отколкото когато пишещият е жена. При обръщение към хора на изкуството от мъжки пол или към изявени в професионалната си област мъже се използват *üstat* (маестро) или посесивният вариант *üstadım* (маестро мой). Обръщението *usta* (майсторе) или неговият посесивен вариант *ustam* (майсторе мой) също се употребява, за да се демонстрира уважение към опитен и способен мъж.

Обръщението към съсед се осъществява с всеизвестния израз *komşu* (съседе, комшу) или с посесивния вариант *komşum* (съседе мой). Комуниканти, които са земляци или съотечественици (и поне единият от тях е извън пределите на Турция), често използват обръщанията *toprağım* (земляко) и *hemşehrim* (земляко).

За турския нетикет е характерно изключително богатство от лексикални средства за обръщение, отразяващи родствените отношения. Показателен пример е наличието на шест различни номинации за указване на роднинската връзка братовчед: *kuzen*, *amca oğlu*, *emmi oğlu*, *dayı oğlu*, *teyze oğlu*, *hala oğlu*.

В общуване с близки хора при отсъствие на маркера роднинство се използват обръщания родствени имена в зависимост от социалния фактор възраст: *abi* (батко), *abla* (како), *bacı* (сестро), *evladım* (чедо мое), *kardeş* (братко), *kardeşim* (братко мой), *kızım* (дъще моя), *oğlum* (сине мой), *yenge* (бульо; вуйно; стрино) и др.

Както в българския, така и в турския нетикет се наблюдава висока честотност на квалификативно-оценъчни обръщания, включи-

телно и умалително-гальовни думи. В комуникацията между мъже освен посочените по-горе се ползват и обръщенията *aslanım* (момко, юначе, букв. лъве мой), *azizim* (драги), *başkan* (началник), *bro*, *dadaş*, *kanka*, *kanki* (братко), *dostum* (приятелю), *haci* (хаджи), *kral* (кralю), *paşa* (паша), *reis* (началник, шефе), *oğlum* (синко) и др. Жените пък се обръщат една към друга чрез следните умалително-гальовни форми: *bebeğim*, *beboş* (скъпа, мила; бейби), *birtanem* (скъпа; едничка моя), *canım*, *canım benim*, *canımın canı*, *cano* (душо, душке, душице), *cicim* (миличкото ми, душко), *çiğirim* (мила; букв. дроб мой), *çiçeğim* (цвете мое), *güzelim* (красавице моя, хубавице моя), *hayatım* (скъпа; букв. живот мой), *kuzum* (мила; букв. агне мое), *şekerim* (сладур, захарче; букв. захар моя) и др.

Деминутивите се образуват с добавяне на афикс за умалителност -сік⁸ + афикс за притежание в 1 лице ед.ч. към собственото или нарицателното име. Например: *Ali* → *Ali'ciğim* (Али → драги Али, *Zeuner* → *Zeuner'ciğim* (Зейнер → скъпа Зейнер).

При обръщение в турския нетикет (също и в българския) често се прибегва до съкращаване на лични имена: *İbrahim* → *İbo*, *Mehmet* → *Meto*, *Yurdanur* → *Nur* и др. Хипокористичните обръщения се образуват с помощта на афиксите -iş/-iş/-oş/-uş/-üş: *Zeuner* → *Zeunoş*, *Fatma* → *Fatoş*, *Emine* → *Emoş*, *Zeliha* → *Zeliş* и др.

В турското речево онлайн общуване се забелязва, макар и не много често, употребата на обратни обръщения. Образуват се с помощта на афикс за принадлежност за 3 лице – -si, -si, -su, -sü: *teyzesi* (букв. леля негова/нейна), *amcası* (букв. чичо негов/неин) и обикновено с тях си служат комуниканти с висока степен на близост.

Сред обръщенията, ексцерпирани от групите във *Facebook*, са установени: *arkadaşlar* (приятели, колеги¹) или *değerli arkadaşlar* (скъпи приятели, скъпи колеги). При обръщение към жителите на определен квартал се използва лексемата *mahalleli* (съквартилци; уважаеми жители на квартала).

¹ Еквивалент на думата *колега* в турския език е *meslektaş*. Словосъчетанията *iş arkadaş* и *mesai arkadaş* имат същото значение, но нито един от тези варианти не се използва като обръщение, съответстващо на българското *колега*. В официални приветствия е възможна употребата на *sayın meslektaşlar* (уважаеми колеги) или посесивната форма *sayın meslektaşlarımız* (уважаеми наши колеги). Като еквивалент на *колеги* или *скъпи колеги* в турското речево общуване се използват *arkadaşlar* или *değerli arkadaşlar*.

Заклучение

От направеното съпоставително проучване на обръщението в българския и турския нетикет може да се извлекат някои важни изводи.

Турският нетикет разполага със сравнително по-богат арсенал от функционално-стилистични особености на обръщението.

Във формалното общуване турският нетикет е по-строг при прилагането на думи за титулуване и не допуска пренебрегване на социалната дистанция, докато българският нетикет позволява известни отклонения в определени ситуации.

В сравнение с българското виртуално общуване в турското употребата на учтивите форми е значително по-устойчива.

Характерна особеност на обръщението в турския нетикет е посесивността, с която се изразява положителна учтивост, предвид едновременната проява на уважение и близост.

Във формалното общуване и в двата езика най-употребими са лексемите *господине, госпожо* – самостоятелно или в съчетание с *име*. Разликата е, че в българския нетикет не се използват в съчетание със собственото име на събеседника, а само с фамилно име, докато в турския (и въобще в турския речев етикет) уважение се изразява с употребата на личното име, и то в препозиция на етикетните обръщания.

В турското академично общуване не е задължителна българската академична йерархия към преподавателите от страна на студентите с указването на академичните длъжности и научните степени, достатъчна е лексемата *Носат* + учтивата *Виѐ* форма.

При формалното речевзаимодействие в нетикета и на двата езика осезателно присъства богат набор от квалификативно-оценъчни обръщания, в това число и умалително-гальовни.

Въпреки наличното словно богатство от етикетни формули в ролята на обръщания с псевдозначение в двата езика (с лек превес на турския) във виртуалното пространство се забелязва ограничената им употреба.

Прилика и в двата нетикета е ограничената употреба на обратни обръщания.

ЛИТЕРАТУРА

- Актан 2009:** Aktan, B. *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2009.
- Акташ, Йълмаз 2017:** Aktaş, E., Yılmaz, İ. Eğitim fakültesi öğrencilerinin kullandıkları hitapların toplumdilbilim açısından incelenmesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 2017, 59, 577 – 594.
- Аладжа 2014:** Alaca, S. *Televizyonda yayımlanan evlilik programlarındaki hitap şekilleri*. Unpublished master's thesis, Hacettepe University, Ankara.
- Александрова 2022:** Александрова, С. *Изразяване на учтивост в българското речево общуване*. [Aleksandrova, S. *Izrazyavane na uchtivost v balgarskoto rechevo obshtuvane*.] Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2022.
- Алиълмаз 2015:** Alyılmaz, S. Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri. // *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Erzurum. Електронно списание. 2018, 54, 31 – 50. <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2893/40156> > (11.10.2023).
- Баюрт, Байрактароглу 2001:** Bayyurt, Y., Bayraktaroğlu, A. The use of pronouns and terms of address in Turkish service encounters. // *Linguistic politeness: A Case of Greek and Turkish* (Bayraktaroğlu, A. ve Sifianou, M., Ed.). Amsterdam: John Benjamins. 2001, 209 – 240.
- Башер 2012:** Başer, B. *A Comparison of the address forms used in the family between Turks and Americans*. Unpublished master's thesis, Vienna: University of Vienna, 2012.
- Генджан 1979:** Gencan, T. N. *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- Дагабакан 2021:** Dağabakan, F. Ö. Türkçe ve Almanca Dijital Ortamlarda Kadınların Kullandıkları Hitap İfadeleri. *Diyalog*. Електронно списание. 2021, 2, 591 – 610. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2108566> (20.10.2023).
- Делидже 2008:** Delice, H. İ. *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- Демирбаг 2017:** Demirbağ, M. Türkiye Türkçesi Ağzlarında Seslenme Sözcükleri. // *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Електронно списание. 2017, 6, 4, 2154 – 2181. <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/407789> > (16.10.2023).
- Демирова 2018:** Демирова, Р. Категорията учтивост в българската и турската езикова и културна картина на света. [Demirova, R.

- Kategoriyata uchtivost v balgarskata i turskata ezikova i kulturna kartina na sveta.] *Автореферат* на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Русе, 2018.
- Джонова 2014:** Джонова, М. *Граматика на учтивостта*. [Dzhonova, M. Gramatika na uchtivostta.] София: Парадигма, 2014.
- Динар 2014:** Dinar, T. Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde Cümle Dışı Unsur. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Електронно списание. 2014, 33, 69 – 86.
<<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2891909>> (12.10.2023).
- Догру 2018:** Doğru, F. Seslenme Sözlere ve Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Електронно списание. 2018, 19, 1, 135 – 150. < <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/532061> > (11.10.2023).
- Ергин 2002:** Ergin, M. *Üniversiteler için Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2002.
- Имамова 2010:** İmamova, H. Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesinde Nezaket Anlamı Taşıyan Seslenmeler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*. Електронно списание. 2010, 42, 1 – 10.
<<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33486> > (10.10.2023).
- Йозджан 2016:** Özcan, F., H. Choice of address terms in conversational setting. *Journal of Human Sciences*. 2016, 13 (1), 982 – 1002.
- Йозер, Ибе Пакджан 2022:** Özer, N., İbe Akcan, P. Türkçede Hitap İfadeleri: Anlam ve Sözcük Türü Temelinde Bir Ulamlama. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 2022, 7/1, 382 – 407.
- Йозмен 2013:** Özmen, M. *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Йозчелик, Ертен 2005:** Özçelik, S., Erten M. *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır, 2005.
- Йълдъръм 2017:** Yıldırım, N. Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*. Електронно списание. 2017, 1/1, 123 – 137.
<<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/314612> >(10.10.2023).
- Караагач 2009:** Karaağaç, G. *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2009.
- Карахан 2004:** Karahan, L. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Кесер, Пачулиа 2021:** Keser, B. M., Pachulia, L. Gürcüce-Türkçe Nezaket ve Hitap Kullanımındaki Benzerlikler ve Farklılıklar. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Елект-

- ронно списание. 2021, 19/2, 155 – 170.
<<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1548319> >
(18.10.2023).
- Ким 1999:** Ким, Й. С. Обръщението в семейството (съпоставка между българския и корейския език). [Kim, Y. S. Obrashteniето v semeystvoto (sapostavka mezhdu balgarskiya i koreyskiya ezik).] // *Проблеми на социолингвистиката VI. Езикът и съвременността*. София: Международно социолингвистическо дружество, 1999, 162 – 165.
- Константинова 2013:** Константинова, Д. За някои особености на речевия етикет в българския и словашкия етикет. [Konstantinova, D. Za nyakoi osobenosti na recheviya etiket v balgarskiya i slovashkiya etiket.] // *Проглас*. Велико Търново: ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. 2013, кн. 2, г. XXII, 118 – 128.
- Коркмаз 2011:** Korkmaz, Z. *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları* (5.baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Кънчева-Иванова 2011:** Кънчева-Иванова, Л. *Форми за учтивост при обръщения в речевия етикет на съвременните българи и поляци*. [Kancheva-Ivanova, L. Formi za uchtivost pri obrashteniya v recheviya etiket na savremennite balgari i polyatsi.] // *Юбилейни Паусиеви четения. Университетът – академична карта на света. Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, т. 49, кн. 1, сб. А, Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 215 – 229.
- Ницолова 1984:** Ницолова, Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. [Nitsolova, R. Pragmatichehen aspekt na izrecheniето v balgarskiya knizhoven ezik.] София: Народна просвета, 1984.
- Павлова 2015:** Павлова, Н. Обратните обръщения в българската реч – между роднинските апелативи и дискурсивните думи. [Pavlova, N. Obratnite obrashteniya v balgarskata rech – mezhdu rodninskiye apelativi i diskursivnite dumi.] // *Българска реч*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, XXI, кн. 1, 29 – 37.
- Пантелеева 1994:** Пантелеева, Хр. *Граматика на вежливата реч*. [Panteleeva, Hr. Gramatika na vezhlivata rech.] София: Наука и изкуство, 1994.
- Паскалев 2006:** Паскалев, Н. Социолингвистичен анализ на обръщенията в съвременния български език (във връзка с изразяването на учтивост). [Paskalev, N. Sotsiolingvistichen analiz

- na obrashteniyata v savremenniya balgarski ezik (vav vrazka s izrazyavaneto na uchtivost).] // *Български език*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2006, ЛШ. кн.1, 36 – 51.
- Паскалев 2009:** Паскалев, Н. *Изразяване на учтивост в съвременния български език*. [Paskalev, N. Izrazyavane na uchtivost v savremenniya balgarski ezik.] Автореферат за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. София, 2009.
- Петкова 2005:** Петкова, С. Обращение как средство речевого воздействия на адресата. [Petkova, S. Obrashtenie kak sredstvo rechevogo vozdeystviya na adresata.] // *Българская русистика*, 2005, кн. 3 – 4, 26 – 34.
- Пехливанова, Буров 2010:** Пехливанова, П., Буров, С. Между писмената и устната комуникация (Наблюдения върху езика във форумите на интернет). [Pehlivanova, P., Burov, S. Mezhdur pismenata i ustnata komunikatsiya (Nablyudeniya varhu ezika vav forumite na internet).] // *Проблеми на устната комуникация*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010, т. 8, бр. 1, 41 – 51.
- Салим, Хасан 2017:** Салим, М., Хасан, В. Обръщението „елкаб“ като задължителен елемент в османските документи. [Salim, M., Hasan, V. Obrashtenieto „elkab“ като zadalzhitelen element v osmanskite dokumenti.] // *Балканите – език, история, култура*. Електронно списание. 2019, т. 6, бр. 1. <<https://journals.uni-vt.bg/balkans/bul/vol6/iss1/12>> (12.10.2023).
- Станева 2001:** Станева, Хр. Към стилистиката на обръщението. [Staneva, Hr. Kam stilistikata na obrashtenieto.] // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2016, т. 6, бр. 1. 23 – 31.
- Стефанова 1997:** Стефанова, М. *Познаваме ли българския речев етикет*. [Stefanova, M. Poznavame li balgarskiya rechev etiket.] София: Дайвърсити, 1997.
- Стефанова 2012:** Стефанова, М. Етикетната подсистема за обръщение в българския и в турския етикет. [Stefanova, M. Etiketnata podsistema za obrashtenie v balgarskiya i v turskiya etiket.] // *Научни трудове от Националната конференция с международно участие „40 години Шуменски университет (1971 – 2011)“*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2012, 79 – 85.
- Стойкова 2015:** Стойкова, Н. Семантико-синтаксическите и прагматическите характеристики на обращения в руском и българском яыках. [Stoykova, N. Semantiko-sintaksicheskie i

- pragmaticske harakteristiki obrashtenij v russkom i bolgarskom yazykah.] *Автореферат* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Шумен, 2015.
- Формановская 2005:** Формановская, Н. И. *Культура общения и речевой этикет*. [Formanovskaya, N. I. Kul'tura obshteniya i rechevoj etiket.] Москва: Икар, 2005.
- Хаджъеминоглу 1984:** Насеминоğlu, N. *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Цанков 1988:** Цанков, К. *Речев этикет*. [Tsankov, K. Rechev etiket.] София: Народна просвета, 1988.
- Цанков 1994:** Цанков, К. *Социолингвистика и речев этикет*. [Tsankov, K. Sotsiolingvistika i rechev etiket.] Велико Търново: ИК „Знак 94“, 1994.
- Шукриева 2022:** Шукриева, М. Турски речев этикет – формули за обръщение, поздрав и прощаване. [Shukrieva, M. Turski rechev etiket – formuli za obrashtenie, pozdrav i proshtavane.] Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2022.
- Шукриева 2023:** Шукриева, М. Этикетни единици за обръщение в микросистемата на турския речев этикет. [Shukrieva, M. Etiketni edinitsi za obrashtenie v mikrosistemata na turskiya rechev etiket.] // *Туркологични изследвания 2023*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2023.
- Шушлина 2013:** Шушлина, В. Функции на обръщението. [Shushlina, V. Funktsii na obrashtenieto.] // *Българска реч*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, г. 19, кн. 3, 42 – 49.
- Юджеол Йозезен 2004:** Yüceol Özezen, M. Türkiye Türkçesi Günlük Konuşma Dilinde Seslenme Biçimleri Üzerine Gözlemler – Genel Sınıflandırma. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II (20 – 26 Eylül 2004)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2265 – 2276.
- Юджеол Йозезен 2019:** Yüceol Özezen, M. Türkçede Seni / Sizi Seslenme Sözleri ve Türkçede Seslenme (Vokatif) Durumuna Tarihsel Bir Bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Електронно списание. 2019, 8 (2), 726 – 742.
- Юстюнова 2010:** Üstünova, K. *Dil Bilgisi Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.

